УДК 94(477).930.3.281.9.

Денис Козлов,

аспірант історичного факультету, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, Україна, м. Київ

«Я всегда объявлял жестокую брань миру сему»: перша промова митрополита Київського Володимира (Богоявленського) в Києво–Печерській Лаврі

Розглядаються акценти, розставлені митрополитом Володимиром (Богоявленським), у першій промові перед братією Києво–Печерської Лаври. Аналізуються розуміння митрополитом монашого чину.

***Ключові слова**: Києво–Печерська Лавра, митрополит Володимир (Богоявленський), промова, монашество.*

Денис Козлов. «Я всегда объявлял жестокую брань мира сему»: первая речь митрополита Киевского Владимира (Богоявленского) в Киево–Печерской Лавре

Рассматриваются акценты, расставленные митрополитом Владимиром (Богоявленским), в первой проповеди перед братией Киево–Печерской Лавры. Анализируются понимание митрополитом монашеского чина.

***Ключевые слова**: Киево–Печерская Лавра, митрополит Владимир (Богоявленский), речь, монашество.*

Denis Kozlov. «I have always declared the brutal struggle to this world»: the first sermon of Metropolitan of Kiev Volodymyr (Bogoyavlensky) in Kiev–Pechersk Lavra

The article discusses accents laid by Metropolitan Volodymyr (Bogoyavlensky) in the first sermon to brotherhood of the Kiev–Pechersk Lavra. Analyzes the understanding of the Metropolitan of the monastic rank.

***Keywords**: Kiev–Pechersk Lavra, Metropolitan Volodymyr (Bogoyavlenski), sermon, monastic rank.*

Митрополит Київський Володимир (Богоявленський) належить до знакових осіб в історії Церкви й історії України періоду соціальних потрясінь початку ХХ ст. Проте, його діяльність на Київській кафедрі майже не привертала уваги дослідником за винятком проблеми протистояння українізації Церкви та трагедії вбивства митрополита. Це дозволяє нам не акцентувати уваги на переліку праць дослідників та їх аналізі.

В цій роботі ми спробуємо проаналізувати одну з найважливіших акцій першого дня перебування митрополита на Київській кафедрі (він був призначений указом Св. Синоду 23 листопада і прибув до Києва 22 грудня 1915 р.). У перший же день приїзду в кафедральне місто Владика Володимир виголосив дві знакові для його правління промови – одну в Св. Софії, іншу – в Успенському соборі Києво–Печерської Лаври, священноархімандритом якої він був за традицією підпорядкаування Лаври митрополиту Київському. Якщо промова в Св. Софії була звернута до всіх присутніх прихожан (вживаємо цей суто словянський термін замість латинізованого «парафіяни») різних соціальних станів, тобто до світського сегменту своєї нової пастви, то в Лаврі він звертався до монашества (знову таки, вживаємо термін, який відбиває суть подвига, бо походить від грецького «монос» – самітник, одинак, а не термін «чернець», який позначає лише один із кольорів одягу монахів й відображає лише їх візуальне сприйняття світським населенням).

Саме першу промову митрополита в Лаврі, звернену до монашества, ми й проаналізуємо в цій публікації. Ця промова, окрім усього іншого, про що власне йтиметься далі, засвідчує унікальне вміння Владики Володимира «пристосовувати» в словесній формі глибокі ідеї до різної аудиторії [1,с.15–17].

Зазначимо, що в Успенському соборі митрополит спочатку здійснив «молитовний жест», який містив у собі фундаментальні ідеї «святого Києва» та «Святої Лаври». Він приклався до чудотворної Успенської ікони собору, затим – до мощів легендарного митрополита Михаїла та глави вел. кн. Володимира. Ця вшановування Богородиці й її Успіння через знамениту чудотворну ікону та хрестителя Русі вказували на шанування новим Київським митрополитом

безперервного ланцюга священної традиції Лаври, Києва і всієї Русі. Підкреслимо, що цей «сакральний жест» був здійснений саме в Лаврі, в якій зберігався старовинний устрій обителі від часів її засновників преп. Антонія і Феодосія, від часів початків християнства на Русі. Всі ці символи, підкреслені молитвою, можливо, не були настільки явно усвідомлені присутніми, але містично означали саме таку глибинну історичну й духовну єдність з початками київського християнства та Києвом як першопрестольним містом глави Руської Церкви.

Промова митрополита в сакральному осерді Лаври, як вже зазначалося, була звернена до братії монастиря. Це відразу накладало на її зміст спеціальний акцент. Проте і в цій промові, як в софійській кафедрі, митрополит врешті змістив її акценти до реалій сучасного життя й конкретного політичного моменту. Чи проявився в цьому його попередній досвід стосунків з братією підмосковної Троїце–Сергієвої та петербурзької Олександро–Невської Лавр – невідомо, оскільки ні наші попередники, ні ми не вивчали відносини владики Володимира з монашеством Москви та Петербургу.

Насамперед, митрополит звернувся до власного «лаврського досвіду» й пам’яті, згадавши про свою студентську (В.М. Богоявленський був випускником КДА) молитовну практику та відвідини КПЛ в якості владики інших єпархій. Чи було це звернення до автобіографічних спогадів прийомом риторики – нав’язування близького особистого контакту з аудиторією, чи реальною інтенцією–спогадом владики, однозначно судити важко, однак видається, що митрополит менше думав про риторику, й більше говорив емоціями. Отже на початку він сказав: «Св. Лавра давно близка моему сердцу. Еще учась в здешней Академии, я не раз и не два хаживал сюда насладиться духовною радостию, насытиться глубокими религиозно–нравственными переживаниями. И в последние десять лет не раз и не два приходилось мне здесь бывать… Но то я бывал здесь гостем, а теперь неожиданно для меня и, быть может, еще неожиданней для вас, Господь привел мне прибыть к вам, братие, не гостем, а начальником, войти сюда с пастырским жезлом» [1,с.15].

Серед лаврської братії були ті, хто пам’ятав Василя Богоявленського студентом КДА, хто був свідком його молитви в лаврі як світської особи, а затим прощі до святині в єпископському сані. Митрополит Володимир, згадавши про все це, відразу розмежував минуле і сучасне через зміну власного статусу, однозначно ствердивши, що віднині всі мають сприймати його лише як свого архіпастиря й відповідно ставитися. Історія та спогади в минулому – тепер він не просто молитвеник, а провідник, «начальствующий».

І цей акцент «начальствія» був розвинутий далі через вказівку–настанову. Митрополит утвердив свою практику бути наставником монахам в усі попередні періоди пастирського служіння: «Всюду, где Господь указывал мне служить, я старался назидать своих пасомых словом церковным. Что же я вам, братие, скажу ныне?» [1,с.15].

Настанова нового архіпастиря насельникам КПЛ була центральною частиною його промови, в якій митрополит пропонував своє розуміння монашого подвигу, його складності та обов’язків у конкретний момент життя Церкви і країни. Цілком несподіваною в цьому сенсі була ввідна заява митрополита: «Я всегда стараюсь взоры своих слушателей устремлять туда, к небесам, так как главное зло нашей жизни в том, что многие живут так, как будто они не должны и не думают умирать. Я поэтому всегда объявлял жестокую брань миру сему. Я срывал с него маску лжи и прелести, коей он обольщает и увлекает на свои пути легкомысленных людей, не понимающих, что скрывает мир за этой обольстительной маской» [1,с.15]. Таке звернення до тих, хто залишив світ після постригу, було незвичним. Однак воно все ж, як нам видається, не було випадковим. Попередній досвід показав митрополиту Володимиру, що й в середовищі монахів трапляються різні люди, зокрема й такі, які порушують усталені рамки монашого життя й послушання (в практиці діяльности митр. Володимира був приклад ієромонаха Іліодора Труфанова). Тож цими словами владика ніби давав зрозуміти, що всі «маски» лукавства він буде зривати й викривати.

І от після такого завуальованого попередження митрополит звертався власне до печерської братії, нагадуючи про її службу та обіти, а також про високу місію й необхідність бути відповідними святому місцю, в якому перебувають печерські монахи. В цьому сенсі владика Володимир вдався до протиставлення життя світських вірян і монахів, до вивищення монашого подвигу й особливої честі для монашого чину, особливої можливості для спасіння душі. В його словах було і нагадування про це, й застереження від порушення приписів та обітів монашого життя, й заклик до головного в житті монаха – молитви. В кількох реченнях митрополит зміг вмістити всі ці ідеї: «Но не вам, братие, иноки, давно оставившим мир с его прелестями, говорить об этом. Вы сами давно порвали связи с миром. А потому я обращаюсь к вам с другим назиданием: я призываю вас, братие, возблагодарить Господа Бога за то, что Он помог вам уйти из мира. Ведь, сколько людей искренно завидуют вам. Они изнывают в тяжкой брани с миром, они всю жизнь рвутся из оков суеты; но никак не могут разорвать крепкие цепи мира, никак не могут уйти из мира; они так стремятся в горний Иерусалим, но вот и поныне остаются в Вавилоне. И, подобно евреям, они плачут, горько плачут, повесивши арфы свои на ивы … Действительно, братие, как не завидовать здесь живущим. Чего вам недостает? Мир не грозит вам ежеминутной гибелью, как живущим за этими степами св. обители. Если мир и врывается временами за эти стены, то как кратковременный гость, пришедший отдохнуть душею, утешиться теми духовными радостями, которыми живущие здесь наслаждаются день и ночь. И сколько радости, сколько наслаждения в дивных службах церковных св. Лавры, сколько утехи, сколько веселия жить среди сонма св. угодников Божиих, почивающих в здешних пещерах!» [1,с.15–16]. Цитований фрагмент промови митрополита, як бачимо, завершувався констатацією особливої святості місця. Акцент з монашого подвигу та благодаті врешті з «людського фактору» зміщувався до святої обителі та її преподобних чудотворців.

Особливе слово митрополит звертав до ієромонахів, котрі отримали дар Св. Духа під час таїнства священства. Нагадаємо, цей дар отримали і всі інші

священики не монахи, так зване «біле духовенство», яке вітало митрополита в Софійському соборі, але до них з нагадуванням про дар Св. Духа митрополит не звертався. А в Лаврі він виділив ієромонахів з–поміж інших насельників, вочевидь, не випадково. Ось слова митрополита: «некоторых из Вас Господь сподобил величайшего своего благоволения: Он приблизил вас к св. жертвеннику Своему, Он дал вам благодать Св. Духа Своего совершать величайшую Тайну, разумею Евхаристию, коей не могут совершать даже св. ангелы, пред коей трепещут небесные силы. Дух Святый, снисшедший на вас в таинстве священства, дал вам такие чрезвычайные полномочия!» [1,с.16]. Гадаємо, цим зверненням митрополит вказував на особливу відповідальність ієромонахів перед Престолом Божим, перед монашою громадою та самим Владикою.

Останньою і дуже сильною крапкою в промові митрополита перед лаврською братією був заклик до молитви – основного монашого обов'язку, «умного делания» і самого сенсу монашої служби Господові. Ця частина промови митрополита наповнена образами, сакральним сенсом і поряд з тим – закликом уберегтися від впливу сьогодення, світських хвиль за мурами монастиря, соціальних та політичних рухів. Слова митрополита втілювали найкращі прояви гомілетики, підкреслюючи його неймовірний проповідницький дар та володіння словом: «А потому, призывая вас к благодарению Господу Богу за чрезвычайные его милости к вам, напоминаю вам, братие, и то, что усердною молитвою возгревается и умножается благодать Божия в нас. Как ни крепки, как ни высоки стены обители, но они не спасут нас от мирского соблазна и искушения, если мы не будем пребывать в постоянной молитве. Никакие самые длинные службы церковные не освятят нас, если мы не будем очищать свое сердце слезами покаянной молитвы. А потому будем же, братия, горячо и единодушно молиться Господу Богу и Его Пречистой Матери, так возлюбившей сие место, да укрепляются стопы наши на путях правды и истины. Будем припадать с горячей молитвою к св. мощам угодников Божиих здесь, на сем св. месте подвизавшимся и почившим, да помогут они и

нам сохранить себя от мирского мятежа и соблазна. Будем усердно взывать к Св. Духу: «Царю Небесный, Утешителю, Душе истины, приди и вселися в ны и очисти ны от всякия скверны и спаси, блаже, души наша! Аминь» [1, с.16–17].

Офіційні публічні урочистості зустрічі нового архіпастиря в Лаврі закінчилися, але продовжилася непублічна частина. В митрополичих покоях після молитви в Успенському соборі Владика приймав старшу братію Лаври та старше духовенство Києва з метою особистого знайомства. На цій зустрічі митрополит власне почав реальне входження в справи єпархії: «Владыка живо интересовался состоянием различных сторон епархиальной жизни. Присутствующими были даваемы подробные разъяснения и доклады по возбуждавшимся вопросам» [1,с.17].

Всі акції першого дня перебування митрополита Володимира в Києві були, так би мовити, офіційним введенням його на Київську кафедру та першим «словом» митрополита до своїх вірних різних станів та ієрархічного положення. Тут проявилася особа, її інтенції управлінської моделі, його бачення своїх обов'язків перед вірними. А в Лаврі він виступав «монахоначальником», тому саме тут звертався до містичної сторони Церкви, до особливого призначення насельників уславленої обителі, молитви якої мали містити в собі всю історичну традицію Лаври від перших її часів.

Список використаних джерел

1. Из епархиальной хроники: Прибытие в Киев Высокопреосвященного Владимира, митрополита Киевского и Галицкого // КЕВ. – 1916. – №1. – Часть неофициальная. – С.15–17.